

IZVJEŠTAJ br. 5

PRIVATNE INSTRUKCIJE U OSNOVNOJ ŠKOLI

dr.sc. Zrinka Ristić Dedić i dr.sc. Boris Jokić

Datum objave: 6. prosinac 2014. u 12 h

Nelektorirana inačica.

Verzija: 1

Korištene materijala uz imenovanje izvora.

Ristić Dedić, Z. i Jokić, B. (2014). Izvještaj br. 5. Privatne instrukcije u osnovnoj školi - Serija „O učenju 2014.“. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

SERIJA „O UČENJU 2014.“

Seriya „O učenju 2014.“ prikazuje rezultate istraživačkog projekta kojeg su u travnju i svibnju 2014. godine proveli Institut za društvena istraživanja u Zagrebu (Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja) i Županijsko stručno vijeće pedagoga osnovnih škola Grada Zagreba. Projekt je proveden s ciljem istraživanja razvijenosti kompetencije „učiti kako učiti“ kod učenika četvrtih i osmih razreda osnovnih škola Grada Zagreba te stvaranja empirijske podloge za razvoj nacionalne i školskih politika i praksi poticanja ove ključne kompetencije za cjeloživotno učenje. Istraživanjem se ističe važnost učeničkih perspektiva i nastoji osnažiti njihov glas kao najznačajnijih, a često zanemarenih, aktera obrazovnog procesa.

Istraživanje je posebno u hrvatskom kontekstu budući da je izvedeno volonterski i uz punu i iskrenu suradnju stručnih suradnika pedagoga i znanstvenika. Jedinstveno je i po činjenici da su u istraživanju sudjelovale sve javne zagrebačke osnovne škole – ukupno njih 109.

Seriya „O učenju 2014.“ se sastoji od šest kratkih izvještaja u kojima se obrađuju sljedeće teme koje smatramo važnima i zanimljivima široj javnosti, a koje jasno ocrtavaju postojeće stanje, iskustva i perspektive osnovnoškolaca.

TEMA	TEMA
1. Uče li, koliko i što učenici četvrtog i osmog razreda? Pišu li i kada domaće zadaće?	2. Kakve su obrazovne aspiracije hrvatskih osnovnoškolaca i njihovih roditelja? Predstavlja li obrazovanje vrijednost za učenike?
3. Zašto uče? Potiču li učitelji i škole u dovoljnoj mjeri učenje? Pružaju li roditelji podršku djeci u učenju?	4. Percipiraju li učenici Hrvatsku okruženjem u kojem se učenje i obrazovanje cijene i uvažavaju? Zašto uče?
5. Koliko često učenici osnovnih škola koriste usluge privatnih instrukcija? Iz kojih predmeta i s kojom svrhom?	6. Jesu li naši učenici poduzetni, inicijativni i otvoreni iskustvu i izazovima?

Želja je autora serijom izvještaja „O učenju 2014.“ široj javnosti na razumljiv i jednostavan način predstaviti ključne spoznaje proizašle iz istraživanja te promovirati ideju o učenju kao:

- središnjem odgojnom i obrazovnom procesu u školama;
- znanjima, vještinama i stavovima vezanim uz učenje kao temeljnim odgojno-obrazovnim ishodima;
- ključnom čimbeniku snalaženja i napretka pojedinca u cjeloživotnoj perspektivi.

Seriya „O učenju 2014.“ nije pisana u obliku klasičnog znanstvenog rada, već predstavlja pokušaj popularizacije istraživanja odgoja i obrazovanja i prilog široj javnoj raspravi o mogućnostima razvoja obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno u svih 109 javnih škola Grada Zagreba. U svakoj od škola slučajnim odabirom izabrana su dva razredna odjela: jedan osmoga i jedan četvrtoga razreda. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 2417 učenika i učenica četvrtih i 2299 učenika i učenica osmih razreda. Izabrani učenici su tijekom jednog školskog sata ispunjavali upitnik o vlastitim školskim iskustvima, pristupima učenju, doživljaju učenja te stavovima prema učenju i obrazovanju. Upitnici su posebno prilagođeni različitoj dobi učenika.

PODJELE KORIŠTENE U IZVJEŠTAJU

U izvještaju su prikazani podaci na razini svih učenika te, ovisno o pitanju, čestine odgovora s obzirom na spol, obrazovno postignuće učenika i obrazovni status roditelja.

SPOL

Od 2417 sudionika istraživanja u četvrtom razredu 48,2% su djevojčice, a 51,8% dječaci. Od 2299 sudionika istraživanja u osmom razredu 51,5% su djevojčice, a 48,5% dječaci.

OBRAZOVNO POSTIGNUĆE

Kao mjera obrazovnog postignuća u istraživanjima u kojem sudjeluju učenici osnovnih škola, uobičajeno se koristi prosjek ocjena iz prethodnog razreda u kojem su uprosječene ocjene iz svih predmeta koji imaju vrlo različite raspodjele ocjena. Ovako izračunat prosjek ocjena ne predstavlja dobru mjeru obrazovnog postignuća učenika, stoga se u seriji „O učenju 2014.“ kao mjera koristi zbroj zaključnih ocjena iz prethodnog razreda (sedmog) iz tri predmeta:

HRVATSKI JEZIK	MATEMATIKA	PRVI STRANI JEZIK
----------------	------------	-------------------

Obrazovno postignuće iskazano na ovaj način ima raspon od 6 (ocjena dovoljan (2) iz sva tri predmeta) do 15 (ocjena odličan (5) iz svih navedenih predmeta).

Važno je napomenuti da određena razina obrazovnog postignuća može biti zbroj različitih ocjena. Tako npr. obrazovno postignuće vrijednosti 9 je najčešće zbroj ocjena dobar (3) iz sva tri predmeta, ali također može biti zbroj ocjena vrlo dobar (4), dobar (3) i dovoljan (2) te odličan (5), dovoljan (2) i dovoljan (2).

U tablici 1. je prikazana raspodjela ovako određenog obrazovnog postignuća izračunatog zbrojem zaključnih ocjena iz hrvatskog jezika, matematike i stranog jezika.

Tablica 1. Kategorizacija obrazovnog postignuća učenika

OBRAZOVNO POSTIGNUĆE										
Zbroj ocjena	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
% učenika	5,4%	6,6%	8,0%	7,8%	9,1%	9,3%	9,9%	12,3%	11,1%	20,5%

OBRAZOVNI STATUS RODITELJA

Obrazovanje roditelja povezano je s različitim odgojno obrazovnim ishodima. U istraživanju su učenici osmih razreda pitani za najviši završeni stupanj obrazovanja roditelja/skrbnika. Podaci o obrazovanju majke i oca su potom spojeni u jedinstvenu mjeru roditeljskog obrazovnog statusa te kategorizirani na način prikazan u tablici 2.

Tablica 2. Kategorizacija obrazovnog statusa roditelja

KATEGORIJA	UKLJUČUJE	%
Oba roditelja OŠ/barem jedan roditelj SSS	Oba roditelja sa završenom osnovnom školom Barem jedan od roditelja sa završenom srednjom školom	4,9
Oba roditelja SSS	Oba roditelja sa završenom srednjom školom	34,2
Barem jedan roditelj VŠS/VSS	Barem jedan od roditelja završena viša/visoka škola ili fakultet	25,0
Oba roditelja VŠS/VSS	Oba roditelja sa završenom višom/visokom školom ili fakultetom	35,9

ŠTO JE PRIKAZANO U OVOM IZVJEŠTAJU?

Ovaj izvještaj prikazuje rezultate o korištenju privatnih instrukcija u osnovnoškolskom obrazovanju. Privatne instrukcije su definirane kao dodatna poduka iz školskih predmeta koja se plaća. To je poučavanje izvan redovne nastave, a odnosi se na predmete i sadržaje koje učenik uči u okviru službenog sustava obrazovanja. Pojam privatnih instrukcija uključuje privatne satove koje instruktor pojedinac daje jednom ili skupini učenika, a ne odnosi se na izvannastavne aktivnosti poput treniranja nekog sporta, učenja dodatnog stranog jezika, pohađanja glazbene ili plesne škole i sl. Isto tako, pojam privatnih instrukcija ne uključuje dodatnu besplatnu poduku, bez obzira tko je pružatelj usluge (roditelj, prijatelj, rođak).

Od 2004. do danas Institut za društvena istraživanja u Zagrebu proveo je nekoliko empirijskih istraživanja o pojavi privatnih instrukcija u srednjoškolskom obrazovanju. Ta su istraživanja pokazala da je za značajan dio učenika i njihovih roditelja sudjelovanje u procesu poučavanja i učenja unutar službenog obrazovnog sustava nedovoljno za zadovoljenje osobnih želja ili ostvarenje minimalnih zahtjeva koje sustav postavlja, zbog čega se odlučuje za usluge dodatne poduke izvan službenog sustava. Utvrđeno je da između 54 i 56% učenika pohađa privatne instrukcije u prva dva razreda gimnazija, kao i da je 56% studenata prvih godina studija koristilo neki oblik privatnih instrukcija u završnom razredu srednje škole.

Dosadašnja istraživanja su pokazala da je pojava privatnih instrukcija izrazito složena, a učinci korištenja instrukcija najčešće istovremeno i pozitivni i negativni. Stoga je pogrešno analizi i razmatranju pojave pristupiti iz isključive pozicije. Učenicima sa slabijim obrazovnim postignućima privatne instrukcije omogućuju zadržavanje u obrazovnoj utrci, a onima s boljim postignućima pružaju mogućnost dodatnog razvoja vlastitih sposobnosti i ostvarivanje individualnih obrazovnih stremljenja. Istovremeno, pohađanje instrukcija može izazvati pretjerano oslanjanje učenika na pomoć instruktora, ali i nezainteresiranost za školsku nastavu, kao i češće izostajanje. Nastavnicima davanje privatnih instrukcija može osigurati dodatne prihode. Istovremeno, posljedica privatnih instrukcija može biti i otežavanje nastavničkog rada u službenom sustavu obrazovanja. Konačno, može se tvrditi da pojava ima i pozitivan utjecaj na povećanje ljudskog kapitala određenog društva, čime doprinosi širim društvenim ciljevima. S druge strane, istraživanja širom svijeta pokazuju da su privatne instrukcije dostupnije djeci iz imućnijih obitelji te time ugrožavaju princip „jednakosti obrazovnih mogućnosti“ za sve učenike.

Ovaj izvještaj po prvi puta u Hrvatskoj prikazuje podatke o korištenju privatnih instrukcija u osnovnom obrazovanju na velikom uzorku učenika.

Obrađene su sljedeće teme:

1. Koliko učenika osmih razreda koristi privatne instrukcije?
2. Koliko često učenici koriste privatne instrukcije iz pojedinih predmeta?
3. Koji su razlozi učenika za korištenje privatnih instrukcija?
4. Koliko su privatne instrukcije učinkovite?
5. Tko koristi privatne instrukcije iz matematike?

KORISTE LI UČENICI PRIVATNE INSTRUKCIJE?

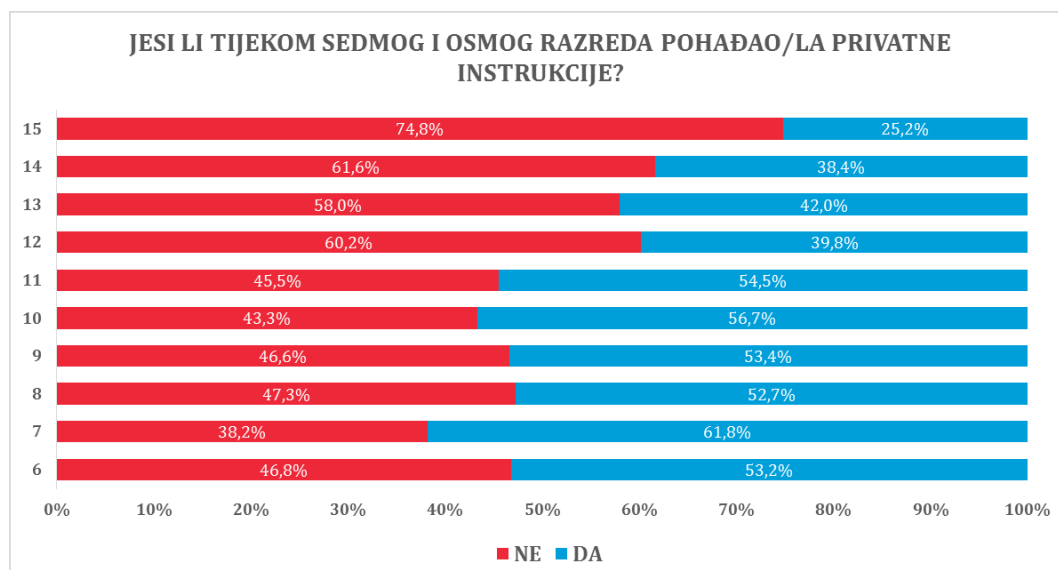
Učenici su pitani o korištenju usluga privatnih instrukcija tijekom sedmog i osmog razreda. U tablici 3. prikazani su učenički odgovori koji se odnose na korištenje privatnih instrukcija, bez obzira na predmet iz kojih su satovi pohađani.

Tablica 3. Postotak učenika osmih razreda koje su tijekom sedmog i osmog razreda koristili privatne instrukcije

	Svi učenici (%)	Djevojčice	Dječaci
DA	1014 (44,1%)	47,5%	40,0%
NE	1285 (55,9%)	52,5%	60,0%
<i>Ukupno</i>	2299 (100,0%)	100%	100,0%

Značajan broj učenika završnih razreda osnovnih škola, čak 44%, izjavljuje da su u ispitanom razdoblju barem jednom koristili privatne instrukcije. Djevojčice su privatne instrukcije koristile u nešto većem postotku nego dječaci. Takav nalaz može se povezati s ponešto drugačijim obrazovnim aspiracijama djevojčica, činjenicom da one više žele upisati gimnazijske srednjoškolske programe, kao i ponešto drugačijim obrascima učenja.

Na slici 1. prikazani su podaci o korištenju privatnih instrukcija ovisno o obrazovnom postignuću učenika.

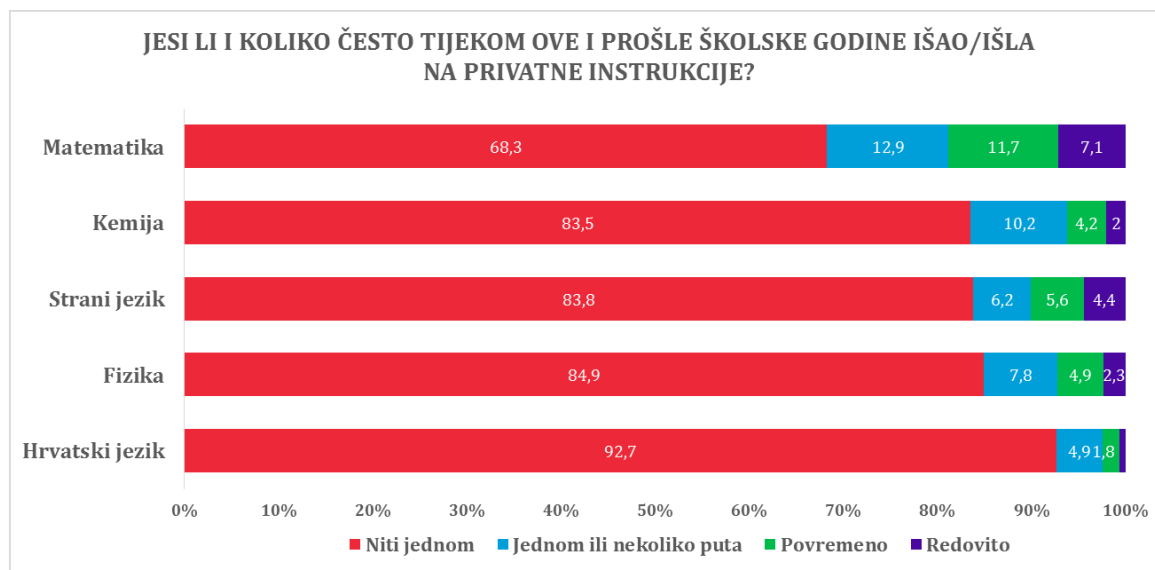

Slika 1. Pohađanje privatnih instrukcija tijekom sedmog i osmog razreda ovisno o obrazovnom postignuću

Iz slike je vidljivo da je pohađanje privatnih instrukcija u osnovnoj školi povezano s obrazovnim postignućem učenika, na način da instrukcije u značajno većem broju koriste učenici slabijeg školskog uspjeha. Važno je, međutim, istaknuti da se u svim kategorijama obrazovnog postignuća pojavljuje određen pa i značajan udio učenika koji privatne instrukcije barem nekad koriste. Čak i kategoriji najuspješnijih učenika (kategorija 15 - sve tri zaključne ocjene odličan (5) u sedmom razredu), četvrtina učenika je koristila privatne instrukcije. U kategoriji 14, koju također karakterizira jako dobar školski uspjeh, taj postotak iznosi gotovo 40%.

KOLIKO ČESTO KORISTE PRIVATNE INSTRUKCIJE IZ POJEDINIH PREDMETA?

Korištenje privatnih instrukcija uglavnom je vezano uz određene školske predmete – one koji su učenicima zahtjevniji, a koje procjenjuju važnima za nastavak obrazovanja, život itd. U našem obrazovnom kontekstu privatne instrukcije se najčešće uzimaju iz matematike (Jokić i Ristić Dedić, 2007.), ali i iz prirodoslovne grupe predmeta i stranih jezika. Do sad nisu bili poznati podaci o korištenju privatnih instrukcija u osnovnoj školi. Na slici 2. prikazani su rezultati o korištenju privatnih instrukcija iz pojedinih predmeta tijekom sedmog i osmog razreda.

Slika 2. Učestalost pohađanja privatnih instrukcija tijekom sedmog i osmog razreda iz pojedinih predmeta

Matematika se, očekivano, nalazi na vrhu popisa predmeta s najvećim brojem korisnika privatnih instrukcija. Ukupno je **31,7%** učenika barem jednom u ispitivanom razdoblju koristilo instrukcije iz toga predmeta. Redovitih korisnika je ipak prilično malo (7,1%).

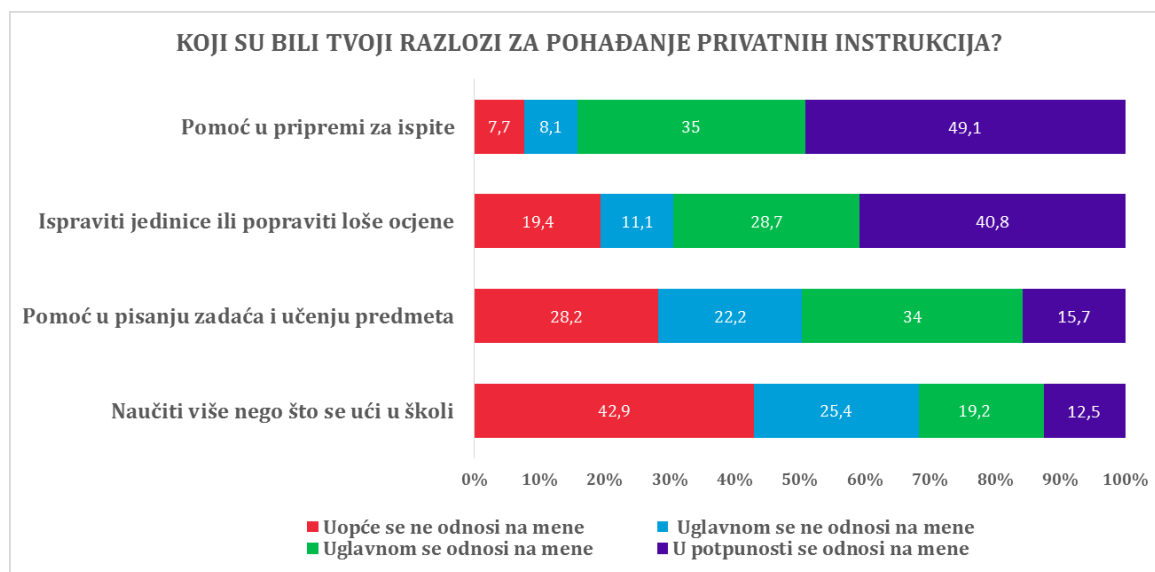
Iza matematike, po broju korisnika slijedi kemija (**16,4%**), strani jezik (**16,2%**) i fizika (**15,0%**). Kao i za matematiku, većina korisnika instrukcije iz ovih predmeta koristi povremeno ili nekoliko puta.

Privatne instrukcije iz hrvatskog jezika su rijetke – ukupno ima 7,3% korisnika. Korištenje instrukcija iz drugih školskih predmeta je zanemarivo malo. Zanimljivo je da učenici u istraživanju „O učenju 2014.“ navode povijest, biologiju i geografiju kao predmete koje najviše uče, ali iz njih ne koriste usluge privatnih instruktora.

KOJI SU RAZLOZI ZA KORIŠTENJE PRIVATNIH INSTRUKCIJA?

U literaturi se razlozi za korištenje privatnih instrukcija obično promatraju s pozicije dvaju funkcija privatnih instrukcija: popravne i obogaćujuće. Unutar popravne funkcije privatnih instrukcija, učenici pomoću privatnih satova nastoje ispraviti negativne ocjene, popraviti loše ocjene, održati korak sa zahtjevima koje pred njih postavljaju učitelji, zadovoljiti minimalne zahtjeve itd. Unutar obogaćujuće funkcije privatnih instrukcija, učenici žele usvojiti dodatna znanja i vještine koje će proširiti njihove kapacitete i vidike, osigurati im dobre startne životne pozicije, steći prednost pred drugima itd.

Na slici 3. prikazani su učenički odgovori na pitanje „Koji su bili tvoji razlozi za pohađanje privatnih instrukcija?“

Slika 3. Razlozi učenika osmih razreda za korištenje privatnih instrukcija

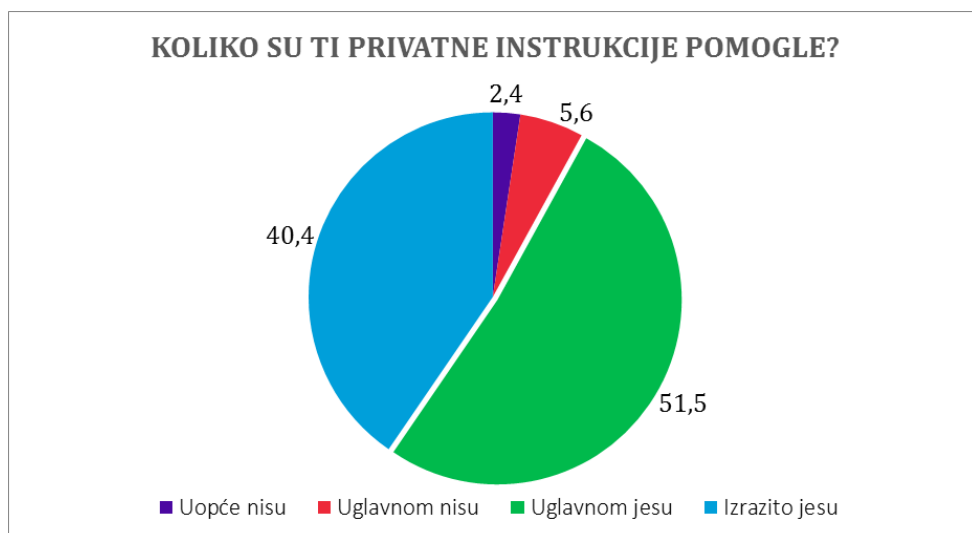
Odgovori učenika pokazuju da učenici koriste privatne instrukcije prije svega kao pomoć u pripremi za ispitivanja te zbog ispravljanja jedinica i popravka loših ocjena. Ovi razlozi ukazuju da na osnovnoškolskoj razini u Hrvatskoj dominira popravna funkcija privatnih instrukcija.

Određeni, ali manji dio, korisnika također koristi privatne instrukcije kao pomoć u pisanju zadaća i učenju predmeta. Budući da se korištenje instrukcija uglavnom odvija neredovito, logično je da je ovaj razlog koji je vezan uz kontinuiranu pomoć učenicima, prisutan s manjom učestalosti.

Najniže rangirani razlog za korištenje privatnih instrukcija, s oko 30% učenika koji ga povezuju sa sobom, je 'naučiti više nego što se uči u školi' koji predstavlja obogaćujuću funkciju privatnih instrukcija.

KOLIKO UČENICI PROCJENJUJU PRIVATNE INSTRUKCIJE UČINKOVITIMA?

Procjena učinkovitosti privatnih instrukcija, prikazana na slici 4., važan je element odluke o nastavljaju korištenja ove usluge.

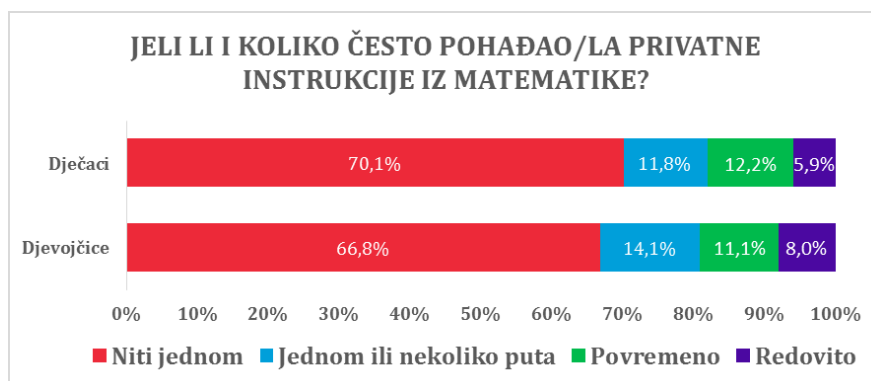

Slika 4. Učenička procjena učinkovitosti privatnih instrukcija

Odgovori učenika upućuju na izrazito zadovoljstvo uslugom, s obzirom na činjenicu da više od 90% korisnika smatra da su im instrukcije izrazito ili uglavnom pomogle.

TKO KORISTI PRIVATNE INSTRUKCIJE IZ MATEMATIKE?

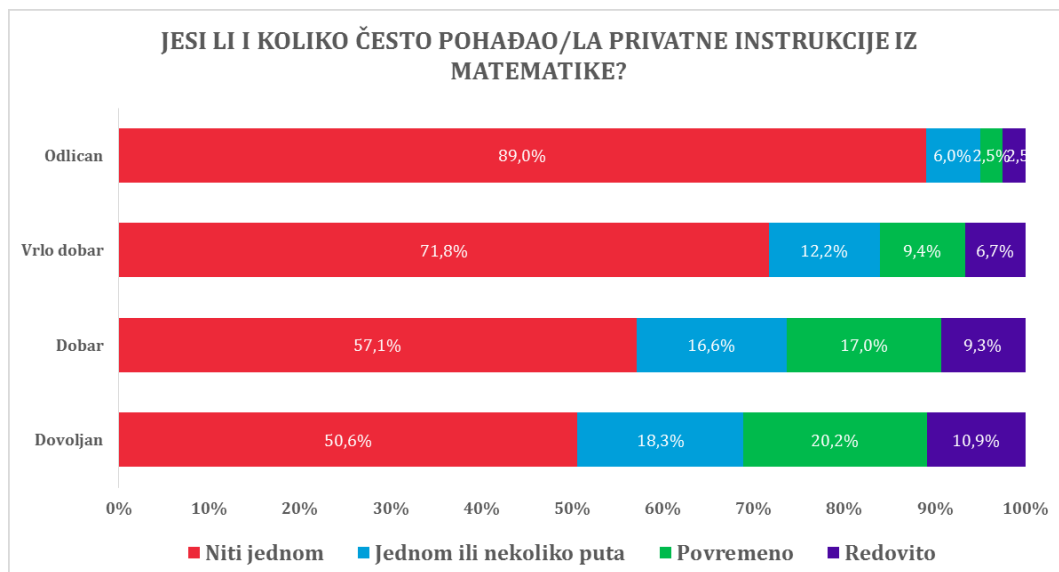
U nastavku su izdvojeni podaci o korištenju privatnih instrukcija iz matematike, kao predmeta s najvećim brojem korisnika. Već je rečeno da je 31,7% učenika pohađalo te instrukcije tijekom sedmog i osmog razreda. Na slici 5. prikazani su podaci o korištenju privatnih instrukcija iz matematike kod djevojčica i dječaka.

Slika 5. Učestalost korištenja privatnih instrukcija iz matematike ovisno o spolu

Spolna razlika u korištenju privatnih instrukcija iz matematike nije značajna.

Na slici 6. prikazani su podaci o korištenju privatnih instrukcija iz matematike ovisno o obrazovnom postignuću učenika iz toga predmeta (ocjeni iz matematike u 7. razredu).

Slika 6. Učestalost korištenja privatnih instrukcija iz matematike ovisno o obrazovnom postignuću

Podaci pokazuju da privatne instrukcije iz matematike pohađa polovina učenika koji iz toga predmeta imaju ocjenu dovoljan i više od 40% onih koji imaju ocjenu dobar. Značajan broj učenika s vrlo dobrim uspjehom iz matematike (više od jedne četvrtine) također uzimaju privatne satove. Zanimljivo je, također, da čak i među učenicima s odličnim uspjehom iz ovog predmeta ima onih koji redovito ili povremeno idu na instrukcije.

Važno je još istaknuti da u svim kategorijama učenika s obzirom na zaključnu ocjenu iz matematike, najveći broj korisnika koristi instrukcije povremeno ili u slučaju neke potrebe (jednom ili nekoliko puta).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Podaci ukazuju na značajno korištenje privatnih instrukcija već u završnim razredima osnovne škole. Činjenica da više od 40% učenika 8. razreda u Gradu Zagrebu izjavljuje da su barem jednom koristili usluge privatnih instruktora ukazuje da obrazovni sustav ne pruža dostatnu podršku učenicima.

Učenici koriste instrukcije povremeno ili po potrebi. Mali dio učenika na ovoj razini obrazovanja koristi usluge instruktora redovito i kontinuirano.

Učenici najčešće koriste privatne instrukcije iz predmeta matematika, te kemija, strani jezik i fizika. Navedeno je u skladu s rezultatima istraživanja na srednjoškolskoj razini. U slučaju matematike radi se o predmetu koji zahtijeva sustavan i redovit rad što, po vlastitim odgovorima, učenici ne čine. Radi se također o predmetu koji je koncipiran na način da ukoliko jedan dio sadržaja ne usvojite na zadovoljavajućoj razini, velika je vjerojatnost da će to uzrokovati značajne probleme u usvajanju drugih sadržaja.

Osnovna funkcija instrukcija na osnovnoškolskoj razini je popravna. Učenici koriste instrukcije u cilju ispravljanja jedinica ili popravljanja loših ocjena te prije samog ispitivanja. Radi se o višestruko problematičnim nalazima. Prvo, činjenica o korištenju instrukcija prije samog ispitivanja ili u slučaju kad su „jedinice“ već dobivene, potvrđuje neredovitost i nesustavnost rada učenika i potrebu da se pred samo ispitivanje na brzinu usvoji neko znanje. Drugo i još važnije je da instrukcije većinom koriste učenici koji ostvaruju slabiji uspjeh iz matematike. Sustav bi, kroz unaprjeđivanje modela dopunske nastave i većom individualizacijom i diferencijacijom u redovnoj nastavi, tim učenicima trebao pružiti kvalitetniju podršku i pomoći im u usvajanju osnovnih znanja i vještina nužnih za zadovoljavanje minimuma potrebnog za prolaznu ocjenu. U ovome trenutku to nažalost nije slučaj pa je stoga jasno da se ovi učenici obraćaju obrazovnom servisu u sjeni.

Za sustav je također zabrinjavajući podatak o učeničkoj visokoj procjeni učinkovitosti privatnih instrukcija. S obzirom na specifičnosti korištenja privatnih instrukcija u određenim razdobljima i s određenim svrhama, opravdano se postavlja pitanje povratnog utjecaja privatnih instrukcija na procese učenja i poučavanja koji se odvijaju u školi.

Analiza uzroka pojave privatnih instrukcija u hrvatskom obrazovnom kontekstu, kroz sva dosadašnja istraživanja, jasno ukazuje na nedostatnu razvijenost kompetencije učenja kao na ključni element koji se nalazi u osnovi potražnje za uslugama privatnim instrukcijama. Naši učenici nemaju naviku redovitog učenja (uče uglavnom neposredno prije ispitivanja), nisu samoregulirani i samostalni u učenju, sustav ih ne poučava kako učiti, a njihovi učitelji tvrde da ne znaju učiti. U okruženju takvih dominantnih obrazaca učenja, kao i općenito nedostatne motivacijske spremnosti učenika za ulaganje truda i predano učenje, privatne se instrukcije pojavljuju kao mehanizam koji (iz učeničke perspektive) brzo i djelotvorno „*rješava problem*“, pomaže u pripremi za test, ispravljanju negativne ocjene, „*krpanju rupa u znanju*“ itd. Međutim, korištenje instant-rješenja dodatne poduke često ne osigurava stjecanje trajnih znanja i vještina iz pojedinih područja učenja, ne razvija pozitivnu motivacijsku podlogu za samostalno učenje i ustrajan rad, niti jača različite ključne kompetencije učenika potrebne kao temelj sudjelovanja u procesima cjeloživotnog učenja.

Sve navedeno upućuje na potrebu sustavnog rada na poticanju kompetencije „učiti kako učiti“ u hrvatskim školama, posebice unutar osnovnoškolskog obrazovanja. Uvođenje programa poticanja ove kompetencije moglo bi, osim na razvoj kompetencije kod učenika i nastavnika, imati i pozitivne učinke na obuzdavanje pojave privatnih instrukcija.